

Marian Kisiel

Między wierszami

Jedenaście miniatur krytycznych

Między wierszami... Mariana Kisiela to spójny i nieprzypadkowy zbiór jedenastu tekstów poświęconych poetom różnych pokoleń i tym ich wierszom, które łączy głęboki namysł nad szeroko pojętą problematyką egzystencjalną i eschatologiczną. Autor książki z niezwykłym wyczuciem i taktem, wnikliwie i mądrze przygląda się podjętym w nich tematom kierującym ku ważkim, często ostatecznym kwestiom, takim jak istnienie, śmierć, starość, samotność, pamięć czy zapomnienie. [...] W tomie znalazły się interpretacje starannie wybranych wierszy bliskich badaczowi poetów dwudziestowiecznych, krajowych i emigracyjnych [...]. U każdego z nich, konsekwentnie uwzględniając dzielące ich różnice poetyk i stylów, tropi Marian Kisiel Tajemnicę, podążając meandrycznymi ścieżkami poszukiwań nadrzędnej racji i sensu bytu kryjących się głęboko pod powierzchnią, kapryśnych i wymykających się bezpośredniemu oglądowi. [...] Erudycja i wrażliwość autora „jedenastu miniatur” umożliwiają zarówno „odkrycie” tekstów zapomnianych, jak i zobaczenie znanych skądinąd wierszy w nowym świetle, zarazem dostarczając materiału do przemyśleń nad fundamentalnymi problemami ludzkiej egzystencji. [...] To, co łączy wszystkie interpretowane wiersze, to przenikający je żywioł rozpacz [...], który jest przejawem bólu istnienia, objawiającego się u poszczególnych poetów w najróżniejszych postaciach i formach, i który staje się kluczem interpretacyjnym do zrozumienia ich poezji, do odkrycia cząstkowej choćby i niepełnej prawdy o sensie egzystencji skazanej na niekończące się poczucie niedosytu, głód znaczeń i tęsknotę za niewyraźnym i wiecznym, ale też [...] bezpowrotnie utraconym i minionym w przestrzeni i czasie.

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2015

Z recenzji wydawniczej
prof. dr hab. Anny Szóstak

Między wierszami
Jedenaście miniatur krytycznych

PRACE
NAUKOWE

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 3379

Marian Kisiel

Między wierszami
Jedenaście miniatur krytycznych

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego ~ Katowice 2015

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
Marek Piechota

Recenzent
Anna Szóstak

Wielu widzi we flecie tylko drzewo.

FRIEDRICH CHRISTIAN HEBBEL: *Dzienniki*.

Wybrał i przeł. K. IRZYKOWSKI. Lwów 1911, s. 95.

Od autora

Między wierszami to zbiór jedenastu miniatur o poetach i wierszach. I – między wierszami – o ważnych sprawach, które poeci chcą rozwiązać w swoich utworach. Raz chodzi o życie i śmierć, kiedy indziej o pamięć i zapomnienie. Zawsze – fundamentalne, nie do ominięcia – są to sprawy podmiotu, który w doświadczanym przez siebie świecie chciałby odrobiny pewności, że wszystko, co go dotyka, ma głębszy sens. Nie trzeba szukać daleko ani sięgać głęboko w przeszłość, by tych poetów i takie wiersze zauważyć.

Zawsze wybieramy. Grzebiemy w wierszach, by odnaleźć ten, który jest arcydzielny albo „mówi” do nas tak, jakbyśmy byli przeznaczeni tylko dla siebie. Szukamy: znajdujemy albo nie znajdujemy. Czasami sympatia (lub empatia) do poety – dlaczego do tego, a nie innego? – pomaga nam w odnalezieniu słów, jakich jesteśmy złaknieni. Czytamy, interpretujemy. Jakże inaczej czujemy się wtedy między wierszami, z których ten jeden przemówił do nas mocnym głosem. Czy ten głos usłyszeliśmy tylko my? Czy dociera on także do innych?

Obcowanie z arcydziełami poezji jest trudne. Czego w nich szukamy? Idei, wyobraźni, tematu, problemu? A może jakichś złożonych relacji, których istnienie zaledwie przeczuwamy? Jak jednak zgodzić się na to, że coś jest arcydziełem, a coś innego nim nie jest? Jeżeli kontakt z arcydziełem możliwy jest na drodze

interpretacji, to jakie reguły tej interpretacji określają byt arcydzieła? A może nie ma arcydzieła, a jest tylko retorycznie uwodzicielska wykładnia charyzmatycznego interpretatora?

Czy musimy szukać arcydzieł? W porządku historycznoliterackiego oglądu znajdują miejsce różne byty. Wiersz chropawy wyraża niekiedy większą prawdę o świecie niż zimna tonacja wiersza idealnie skrojonego. Ale oba mierzą się – talentem swoich autorów – ze światem. I dlatego powinniśmy ten głos usłyszeć, również – między wierszami.

Książka moja zbiera różne głosy poetów¹. Stara się je ukazać w porządku interpretacji jako indywidualne, niepowtarzalne, niepodrabialne, własne, jedyne doświadczenia egzystencji. Zbiorem tym nie rządzi ani zasada identyfikacji, ani reguła wspólnoty. I jakkolwiek poetów tutaj czytanych łączą niejedne związki (generacyjne lub lokalne, krajowe lub emigracyjne), każdy z nich – ostatecznie – mówi w swoim imieniu i każdego z nich słucham tak, jakby ten głos był jedynym głosem w uniwersum wysłowienia.

Łącząc się, nie łączą zatem; mówiąc, mówią w imieniu tego, co tylko ich. Pisał Leśmian w kontekście Bergsona:

Najpierw się rozumie, zaś potem dopiero szuka się dowodów na potwierdzenie tego, co się zrozumiało...
Najpierw bicie serca, a potem dopiero uczucie lęku...
Nigdy na odwrót. Wyobrażenie swej własnej osoby w postawie dumnej poprzedza samo uczucie dumy...
To, co się zdaje skutkiem, bywa częstokroć przyczyną.

Najpierw się rozumie... Toteż zanim myśl nasza przyłapie siebie na gorącym uczynku rozumienia, jasnym jest dla nas, przynajmniej na chwilę,

---

¹ Wykaz pierwodruków zob. w *Nocie bibliograficznej*, s. 111–112.

czym jest duch, a czym materia i jaka między nimi różnica. Jeśli zaś ta chwila przedłuży się na dni, na miesiące, na lata całe, możemy wówczas powiedzieć, iż przeżywamy tajemnicę. Każdy systemat filozoficzny jest takim przeżyciem tej lub innej tajemnicy, która szuka dla siebie potwierdzenia, aby zdobyć sobie prawo bytu u nas i we wszechświecie².

Jestem historykiem literatury, nie ulegam metafizycznym tęsknotom ani irracjonalnym podszeptom. „Poezja – pisał Heidegger – to stanowienie bycia przez słowo”³. Jeżeli więc tajemnica, to „ustanowiona” w słowie. „Opowieść poety jest stanowieniem nie tylko z tej racji, że obdarowuje w swobodny sposób, lecz także dlatego, że mocno osadza ludzkie istnienie na jego podstawie”⁴.

Ulegam słowu, to znaczy: sprawdzam jego znaczenie. Pytam o to, co chce mi powiedzieć, a co ukrywa. Uwodzicielskie brzmienie staram się zderzyć z bezwzględnością *ratio*. Jak podejrzliwy kochanek, oczarowany wierszem, oczekuję zatem potwierdzenia („domyślenia”) swoich odczuć i myśli. Plądruję tu i tam. Węszę. Możliwie najdokładniej i zachłannie sprawdzam każdy ślad.

Między wersami.

Między wierszami.

luty 2015

---

² B. LEŚMIAN: *Z rozmyślań o Bergsonie*. W: IDEM: *Dzieła wszystkie*. [T. 2]: *Szkice literackie*. Zebrał i oprac. J. TRZNADEL. Warszawa 2011, s. 13.

³ M. HEIDEGGER: *Hölderlin i istota poezji*. Przeł. K. MICHALSKI. W: *Teoria badań literackich za granicą. Antologia*. T. 2. Cz. 2. Wybór, rozprawa wstępna, komentarze S. SKWARCZYŃSKA. Kraków 1981, s. 193.

⁴ Ibidem.

Nota bibliograficzna

Niektóre szkice i interpretacje zamieszczone w tym zbiorze były już drukowane wcześniej w tomach zbiorowych lub czasopismach – niekiedy pod nieco innymi tytułami. Starszą wersję przysposobiłem do nowej postaci. Wszystkie prace zostały przejrane, stylistycznie poprawione, rozszerzone lub skrócone, czasami wzbogacone o przypisy. Poniżej podaję ich pierwodruki:

Nie tren. O „Zmarłym” Władysława Sebyły – dotąd niedrukowany.
Poróżnienie. O „Dwóch śmierciach” Władysława Szlengla. W: Balaghan. *Mikroświaty i nanohistorie.* Red. M. JOCHEMCZYK, M. KOKOSZKA, B. MYTYCH-FORAJTER. Katowice 2015, 75–82.

Z czym się żegnamy? O „Zaśpiewie” Czesława Miłosza (miniatura). W: *Stolice i prowincje kultury. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesor Alinie Kowalczykowej.* Red. M. STANISZ. Warszawa 2012, s. 486–489.

Miłosz. Żałoba. „Nowe Książki” 2003, nr 4, s. 38.

Starość, samotność. O wierszu Czesława Bednarczyka. „Śląsk”, nr 11, s. 35, oraz w: *Biblioteka „Postscriptum Polonistycznego”.* T. 1: *Interpretacje.* Red. J. TAMBOR przy współpr. W. HAJDUK-GAWRON, M. SMERECZNIK. Katowice 2012, s. 47–52.

Trwałość rzeczy? O Pamiętce Adama Czerniawskiego. „Autograf” 2015, nr 3.

Spotkanie. O „Kanadzie” Zofii Bohdanowiczowej. W: *Literatura polska w Kanadzie.* Red. B. SZALAŚTA-ROGOWSKA. Katowice 2010, s. 29–33.

Ziemie utracone i odzyskane. O dwóch wierszach Floriana Śmieci. W: *Literatura polska obu Ameryk. Studia i szkice.* Seria 2. Red. B. SZALAŚTA-ROGOWSKA. Katowice 2015 [w druku].

- Ciemność i blask. O „Modlitwie” Stanisława Grochowiaka.* W: *Poezja polska. Interpretacje.* Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ i B. ZELER. Katowice 2000, s. 431–435.
- Jak zrobić wiersz? O „Literacie” Ryszarda Milczewskiego-Bruna.* V: *Žánry živé, mrtvé, revitalizované.* Red. L. PAVERA. Opava 2006, s. 72–78.
- Wędrownica, los. O jednej piosence Edwarda Stachury. Miniatura.* W: *Góry i wędrowanie. Prace ofiarowane Profesorowi Tomaszowi Stępniewi.* Red. J. PACUŁA. Bielsko-Biała 2013, s. 188–191.

Indeks osobowy*

- Andres Zbigniew 76
- Badinter Elisabeth 27
- Baranowska Małgorzata 14
- Bednarczyk Czesław 47, 48,
50, 51, 111
- Bereza Henryk 106
- Bergson Henri 8, 9
- Białoszewski Miron 107
- Bieńczyk Marek 74
- Błoński Jan 29, 30, 34, 41, 75
- Bodegård Anders 45
- Bohdanowiczowa Zofia 61–
67, 85, 111
- Borowski Tadeusz 24
- B.M.F. zob. Mytych-Forajter
Beata
- Brudnicki Jan Zdzisław 100,
101
- Chwin Stefan 42
- Cioran Émile 38, 74
- Cudak Romuald 47
- Czapliński Przemysław 69–
72, 75, 79
- Czechowicz Józef 12, 13, 18,
19
- Czempka Maria 97
- Czerniawska Maria z Tynic-
kich 57
- Czerniawski Adam 53–59,
111
- Dante Alighieri 12
- Daume Doreen 45
- Dąbrowski Jan Henryk 26
- Di Nola Alfonso M. 34
- Edelman Marek 28
- Fedecki Ziemowit 106
- Fert Józef 18
- Fiut Aleksander 30, 34–37,
41, 42, 53, 75
- Foucault Michel 54–56
- Franaszek Andrzej 41
- Franz Marie-Louise von 80
- Galis Adam 18
- Gierymski Aleksander 90
- Gombrowicz Witold 74
- Gomulicki Juliusz Wiktor 27
- Grajewski Wincenty 38
- Grochowiak Stanisław 87–
93, 112
- Hajduk-Gawron Wioletta 111

---

* W indeksie pominięto *Bibliografię*.

- Hass Robert 45
 Hebbel Friedrich Christian 5
 Heidegger Martin 9
 Herbert Zbigniew 81
 Heska-Kwaśniewicz Krystyna 112
 Hölderlin Friedrich 9
 Husserl Edmund 56, 59
 Irzykowski Karol 5
 Jakubowska-Ożóg Alicja 77
 Janion Maria 26, 27, 29
 Jarzębski Jerzy 29
 Jaspers Karl 14, 15, 62, 65
 Jaworski Stanisław 38, 98
 Kisiel Joanna 14
 Kisiel Marian 19, 42, 55, 62–65, 76, 86, 91, 99
 Kita Małgorzata 97
 Kłak Tadeusz 18, 19
 Kłosiński Krzysztof 41
 Kochanowski Jan 93
 Kochowski Wespazjan 89, 90
 Komendant Tadeusz 55
 Kornecka Jolanta 34
 Kossak-Szczucka Zofia 70
 Kowalczykowa Alina 16, 33, 111
 Kryszak Janusz 72, 73, 74
 Krzyżanowski Julian 26, 75
 Kubiak Zygmunt 41
 Kundera Milan 74
 Kwiatkowski Jerzy 88, 89, 90
 Labuda Aleksander 38
 Lechoń Jan 12
 Legeżyńska Anna 42
 Lejeune Philippe 38
 Lelewel Joachim 26
 Leśmian Bolesław 8, 9, 37
 Liebert Jerzy 88–90
 Linde Samuel Bogumił 55
 Lubas-Bartoszyńska Regina 38
 Łoś Ewa 18
 Lotman Jurij M. 50
 Łukasiewicz Jacek 75, 76, 81
 Maciejewska Irena 22, 28
 Makowiecki Andrzej Zdzisław 12
 Markiewicz Zygmunt 70
 M.C. zob. Czerniawska Maria z Tynickich
 Meriggi Bruno 16
 Michalski Krzysztof 9
 Mickiewicz Adam 26, 74, 75
 Milczewski-Bruno Ryszard 95–103, 112
 Miłosz Czesław 29, 30, 33–39, 41–45, 67, 75, 80, 111
 M.K. zob. Kisiel Marian
 Mytych-Forajter Beata 92–93
 Naglerowa Heminia 16
 Nawarecki Aleksander 21
 Norwid Cyprian Kamil 90
 Nowicki Krzysztof 95
 Olejniczak Józef 42
 Olszańska Maria W. 34
 Owczarek Wojciech 80
 Ożóg Zenon 77
 Pacuła Jarosław 112
 Panas Władysław 23–25, 28, 31
 Pascal Blaise 62
 Pavera Libor 112
 Pawelec Dariusz 16, 79
 Peiper Tadeusz 98
 Picon Gaëtan 15, 65

- Piłsudski Józef 12
Piotrowiak Jan 14, 15
Pluta Jerzy 99
Płoszewski Leon 15, 26, 75
Potocki Stanisław Kostka 55, 57
Przewłocki Grzegorz 27
Przyboś Julian 93
Pytasz Marek 48, 76
- Roitman Anatol 45
Romanowski Mieczysław 26, 27
Różewicz Tadeusz 48–51
Rudiuk Maria Magdalena 76, 77
Rutkowski Krzysztof 106, 107
- Sebyła Władysław 11–20
Sienkiewicz Henryk 70
Skriabin Aleksandr N. 12
Skwarczyńska Stefania 9
Smagacz Henryk 80
Smrecznik Małgorzata 111
Soliński Jacek 99
Sosnowski Roman 34
Stabro Stanisław 92
Stachura Edward 105–109, 112
Stala Marian 30, 34, 41, 75
Stanisz Marek 111
Stańczuk Magdalena 23
Stępień Tomasz 105, 112
Surma-Gawłowska Monika 34
Szałasta-Rogowska Bożena 61, 111
Szatkowski Jerzy 95
Szczepaniak Czesław Mirosław 95
- Szlengeł Władysław 21–31, 111
Szymanowski Karol 12, 16, 17, 20
Szymański Wiesław Paweł 13, 14
- Śliwiak Tadeusz 82–84
Ślósarska Joanna 42
Śmieja Florian 69–86, 111
Święch Jerzy 18
- Tambor Jolanta 111
Terlecki Tymon 70
Tomasik Tomasz 27
Trznadel Jacek 9
Tuwim Julian 16, 27
- Węgrzyniak Anna 11
Winckelmann Johann Joachim 55
Winkelman zob. Winckelmann Johann Joachim
Wittlin Józef 27, 28
Wolski Jan 76
Woźniak Monika 34
Wyka Kazimierz 12, 13, 88–90, 92
Wyspiański Stanisław 15, 16
- Zagajewski Adam 80–82, 84
Zaleski Marek 41, 42
Zeler Bogdan 112
- Żernicki Janusz 97, 98, 101, 102
Żuk Grzegorz 18

Marian Kisiel

Reading between the lines Eleven critical miniatures

S u m m a r y

Między wierszami... [“Reading between the lines”] is a collection of the interpretations of eleven poems by 20th-century Polish poets whose main theme is associated both with the problems of death and grief, as well as the desire, which overcomes fear, to find one’s way in the new area of experience. A feeling of loss and deprivation is presented in the works of writers who represent various generations and lyrical orientations: Władysław Sebyła, Władysław Szlengel, Czesław Miłosz, Czesław Bednarczyk, Zofia Bohdanowiczowa, Adam Czerniawski, Florian Śmieja, Stanisław Grochowiak, Edward Stachura and Ryszard Milczewski-Bruno. In his critical miniatures the author of the book attempts to bring out the uniqueness of the poetic image, its idiolectal dimension, as well as the lyricalness contained in the rhetorical formulae. Although the poems which were chosen for interpretation have different chronologies and were written by writers who were frequently alien to one another, the thing that they do share is the awareness that in the transitoriness of things there lurks a profound sense, which may be brought into focus only by the art of poetry.

Марьян Кисель

Между строк

Одиннадцать критических миниатюр

Резюме

Между строк... — это сборник интерпретации одиннадцати стихотворений польских поэтов XX века, главной темой которых является как проблематика смерти и траура, так и побеждающее страх стремление найти себя в новом пространстве переживаний. Чувство потери и нехватки показывается в произведениях творцов разных поколений и лирической ориентации: Владислава Себулы, Владислава Шленгеля, Чеслава Милоша, Чеслава Беднарчика, Зофьи Богданович, Адама Чернявского, Флориана Шмеи, Станислава Гроховяка, Эдварда Стахуры, Рышарда Мильчевского-Бруно. В критических миниатюрах автор книги старается выявить исключительность поэтического образа, его идиолектическое измерение, а также лиризм, замкнутый в риторических формулах. Несмотря на то, что выбранные для интерпретации стихотворения были написаны в разные годы и нередко чуждыми себе людьми, тем, что их объединяет, является осознание того, что в брэнности кроется глубокий смысл, который может выразительно передать только поэтическое искусство.

Spis treści

Od autora	7
Nie tren. O <i>Zmarłym</i> Władysława Sebyły	11
Poróżnienie. O <i>Dwóch śmierciach</i> Władysława Szlengla	21
Z czym się żegnamy? O <i>Zaśpiewie</i> Czesława Miłosza	33
Żałoba. O <i>Orfeuszu i Eurydyce</i> Czesława Miłosza	41
Starość, samotność. O wierszu Czesława Bednarczyka	47
Trwałość rzeczy? O wierszu <i>Pamiętka</i> Adama Czerniawskiego	53
Spotkanie. O <i>Kanadzie</i> Zofii Bohdanowiczowej	61
„Utracone” i „odzyskane”. O dwóch wierszach Floriana Śmiei	69
Ciemność i blask. O <i>Modlitwie</i> Stanisława Grochowiaka	87
Jak zrobić wiersz? O <i>Literacie</i> Ryszarda Milczewskiego-Bruna	95
Wędrówka, los. O piosence Edwarda Stachury	105
Nota bibliograficzna	111
Bibliografia	113
Indeks osobowy	119
Summary	123
Резюме	125

Redaktor
Małgorzata Poglódek
Fotografia na okładce
Maciej Tramer
Projektant okładki
Paulina Dubiel
Redaktor techniczny
Barbara Arenhövel
Korektor
Jadwiga Gaździcka
Łamanie
Edward Wilk

Copyright © 2015 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-726-5
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-727-2
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 8,0. Ark. wyd. 5,0.
Papier Alto 90 g, 1,5 vol.   Cena 20 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek
Spółka Jawna, ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Marian Kisiel – literaturoznawca, profesor zwyczajny Uniwersytetu Śląskiego. Opublikował kilkanaście książek. Zajmują go takie tematy, jak: historia literatury jako nauka o literaturze, kultura literacka jako wyzwanie rzucone socjologii lektury, krytyka literacka jako wyznacznik biograficzny, literatura emigracyjna jako splot programów i postaw ideowych. Wielką uwagę przywiązuje do interpretacji poezji, a choć rzadko pisze o wybranych wierszach, stara się je albo zobaczyć na szerokim tle historycznoliterackim, albo potraktować jako głos pojedynczego istnienia. Gatunkiem przez niego preferowanym jest miniatura krytyczna. *Między wierszami...* to jedenaście takich miniatur wybranych z większej grupy.

Więcej o książce

CENA 20 ZŁ | ISSN 0208-6336
(+ VAT) | ISBN 978-83-8012-727-2